

Originalni naučni rad

FILOZOFSKO RAZUMEVANJE SAVREMENOG KONTEKSTA KRIZE HUMANISTIČKIH I PRIRODNIH NAUKA¹

Marinko Lolić*

marinkololic@gmail.com

Rezime

U radu se ukazuje na ključne elemente i uzroke savremene krize prirodnih i humanističkih nauka iz perspektive filozofije. Cilj razmatranja jeste da se na precizniji način ukaže na najvažnije aspekte savremenog epohalnog konteksta u kojem se aktuelizuje problem odnosa prirodnih, društvenih i humanističkih nauka. U svojoj analizi autor se bavi razmatranjem promena u percepciji samog pojma krize koji se reflektuje u oblasti filozofije, društvenih nauka i ekonomije, do kojeg je u modernom dobu došlo posle niza epohalnih revolucionarnih promena u prirodnim i humanističkim naukama. Autor u zaključku rada ukazuje na nekoliko mogućih modela razrešenja postojeće krize.

Ključne reči: filozofija, kontekst, kriza, humanističke nauke, društvene nauke, ekonomija

JEL KLASIFIKACIJA: Z11, Z13

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2020. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

* Institut društvenih nauka, Centar za filozofiju, Beograd

UVOD

1. Spor između prirodnih i humansitičkih nauka ima svoju dugu istoriju. Za neke autore ova polemika počinje još u antičkoj Grčkoj u doba kada mnoge nučne discipline još uvek nisu bile sasvim jasno diferencirane. Iako uzroci spora između prirodnih i humanističkih nauka zadržavaju neke konstante, oni sasvim jasno, sa promenom istorijskog konteksta i same uloge nauke i naučne misli o društvu u modernom dobu dobijaju neke nove, potpuno specifične aspekte.

2. Veoma jasan znak da će nauka zauzeti ključno mesto u životu modernog čoveka sažet je i u filozofskom geslu – znanje je moć, s kojim je samouvereno nastupila moderna epoha. Pod tim sloganom izvršena je početkom novog veka temeljna promena strukture i uloge institucije srednjevekovnog i nastanak sekularnog modernog univerziteta, što je dovelo do epohalne transformacije društvenog života i kako kaže Borkenau prelaska sa feudalnog "staleško-tradicionalnog društvenog poretka"² na građansku sliku sveta. Sve te revolucionarne promene u političkom polju, pratila je na globalnom planu postepena laicizacija obrazovanja modernog čoveka. Time su bile stvorene glavne društvene i ideološke pretpostavke koje su predstavljale bitne aspekte modernog konteksta u kojem se na nov način odvijao spor između prirodnih i humanističkih nauka.

3. Nova serija savremenih evropskih filozofskih rasprava o krizi i odnosu prirodnih i humanističkih nauka koja je svoj vrhunac doživela početkom prošlog veka i zapretila da dovede u pitanje temelje evropskog identiteta, preneti je, jednim važnim delom sa evropske naučne i filozofske scene (koja je tridesetih godina prošlog veka sa nastupanjem nacizma, doživela suton u Zapadnoj Evropi) i u našu sredinu. Bežeći od rasne mržnje Hitlerovog nacističkog režima, jevrejski filozof, nemačkog porekla, Artur Libert emigrirao je u Jugoslaviju i postao gostujući profesor na Beogradskom Univerzitetu, gde je razvio svoju veoma intenzivnu pedagošku i javnu filozofsku delatnost. Kao predsednik, jednog od najpoznatijih filozofskih udruženje, Kantovog društva i dugogodišnji urednik čuvenog časopisa *Kant-Studien*, on je zahvaljujući svojim razvijenim filozofskim vezama uspeo za kratko vreme da u Beogradu osnuje i pokrene rad međunarodnog udruženja *Philosophia* i izdavanje istoimenog časopisa u kojem je, u "doba pomračenja evropskog uma", svoje intelektualno utočište našla, evropska i svetska

² Borkenau (2013), str. 98.

filozofska elita. Svoj doprinos u publikovanju časopisa *Philosophia* dali su i jugoslovenski i srpski istaknuti filozofi i intelektualci. Treba napomenuti, da je "snažan podstrek za osnivanje svetskog udruženja za *Philosophi*-u Libert (je) našao u poslanici³ Edmunda Husrela (Edmund Husserl)", koju je tvorac

³ Na molbu organizatora Osmog filozofskog kongresa (Prag od 2. do 7. septembra 1934. godine), nekolicini istaknutih filozofa da odgovore na pitanje kako vide zadatak filozofije toga vremena iz sačuvanih materijala može se zaključiti da su na tu molbu odgovorili Aleksander, Tenies i Huserl. Dok su se Tenies i Aleksander uzdržali da govore o filozofiji uopšte, već su samo dali mišljenje o svojim filozofskim preokupacijama, za razliku od njih, "Huserl je, upravo preispitujući svoje vlastito filozofsko stanovište, smatrao da je neodložni zadatak filozofije (i filozofa) da se ponovo i odlučno suoči s pitanjem o svojoj suštini, pozivu i krizi u kojoj se našla. Rasvetljavanje temelja krize savremenog sveta, njegove nauke i filozofije, Huserl ističe kao glavni zadatak odgovornih pripadnika filozofske zajednice. Strogi i hladni mislilac s neočekivanim patosom upućuje na opasnost odumiranja i filozofije i Evrope utemeljene na duhu istine i samodgovornosti, te ukazuje na sudbonosnu odgovornost filozofske zajednice u vremenu izopačenja koje zahvata i nauku i na njoj utemeljeni način opstanka čoveka.

Huserl žali što u kratkoj poslanici nije mogao da obrazloži i dalje razvije svoje tvrdnje. ... Iz ove klice razvilo se, najpre, njegovo predavanje "Filozofija i kriza evropskog čoveštava", koje je održano u Beču u maju 1935, te ciklus od četiri predavanja u Pragu, novembra iste godine, pod naslovom "Kriza evropskih nauka i transcendentalna fenomenologija". Ova poslednja predavanja (prvi put su) objavljena su u Beogradu u časopisu *Philosophia*, koji je pokrenuo Artur Libert. Huserlov tekst je imao velikog odjeka u međunarodnoj filozofskoj zajednici u trenutku kada je njeno dalje postojanje bilo ugroženo i kada ju je uticajni filozof zauvek napustio." Kučinar (2007), str. 6. O velikom teorijskom značaju Huserlovog spisa govori i Danilo Basta koji smatra, da "od svih priloga koje je *Philosophia* objavila, i to ne samo u prvom broju, najobimniji i kudikamo najznačajniji jeste Huserlova rasprava *Kriza evropskih nauka i transcendentalna fenomenologija*." Stoga naš filozof s pravom ističe, da će "u analima istorije savremene filozofije zauvek (će) ostati zapisano i vazda će biti pominjano da je u beogradskom časopisu *Philosophia* zaslugom Artura Liberta, prvi put ugledao svetlost dana poslednji veći rad jedne od najistaknutijih filozofskih ličnosti XX veka. To je prvorazredna kulturno-istorijska činjenica. Ona postaje još značajnija ako se ima na umu da je posle 1933. Huserlu praktično bila onemogućena svaka javna delatnost u Nemačkoj." Ovom prilikom je zanimljivo navesti početni pasus iz kraćeg predgovora koji je Huserl posebno napisao za "beogradsko" objavljivanje ovog spisa: "Spis koji započinjem ovom raspravom i koji ću dovršiti jednim nizom daljih članaka u *Philosophia*, čini pokušaj da se na putu teološko-istorijske refleksije o izvorima naše kritične naučne i filozofske situacije obrazloži neizbežna nužnost transcendentno-fenomenološkog preokreta filozofije. Prema tome, ona postaje samostalan uvod u transcendentalnu fenomenologiju. Polazeći od krize savremene kulture, Huserl je ovim spisom želeo da doprinese rasvetljavanju uzroka u onoj meri u kojoj se ovi odnose na novovekovnu filozofiju i novovekovne nauke. On je uvideo da je novovekovna ideja univerzalne filozofije, zasnovana na poverenju u apsolutni um, doživela slom, kao što su se i nauke, koje su prvobitno bile članice filozofske univerzalnosti, s vremenom pozitivistički redukovale na nauku o činjenicama. Taj proces rastakanja samog ideala univerzalne filozofije, koju je novi vek postavio kao sveobuhvatnu nauku, kao nauku o totalitetu bića,

fenomenologije uputio "Osmom međunarodnom filozofskom kongresu u Pragu (1934). Na tom kongresu je i on sam ukazivao da filozofije nema bez 'kritike, kritičkog duha, bez saomodgovornog spontaniteta."⁴

Zanimljivo je da je Libert u to vreme "smatrao da filozofija mora da se uzdrži od izravnog političkog uplitanja u svetski sukob. Organizujući društvo *Philosophia* u vreme kad se nazirao svetski rat, zastupao je ideju o "neutralnoj" filozofiji, koju je u momentu zaoštavanja međunarodnih odnosa razumevao kao formu njenog, ma koliko to paradoksalno zvučalo, jedino mogućeg angažmana i kao uslov opstanka svetske filozofske zajednice. Stanovište neutralnosti napustio je tek pred kraj Drugog svetskog rata, u besedi "Suština slobode i njen značaj za duhovno stvaralaštvo", na konferenciji "Spas i prepород nemačke kulture" u Londonu 1944. godine."⁵

U prvom broj časopisa *Philosophia* Libert je objavio prvi deo Huserlove *Krize evropskih nauka*, jedne od najznačajnijih filozofskih knjiga XX veka u kojoj se problem prirodnih i duhovnih nauka postavlja kao ključni. Inspirisan Huserlovim radovima o krizi filozofije, Libert je u svojim razmatranjima tom pitanju posvetio veliku pažnju u nekoliko svojih poznih radova.

KRIZA HUMANISTIKE

Kraj XX, koji se završio serijom veoma kompleksnih, većih i manjih globalnih političkih, ekonomskih i tehnoloških kriza i početak XXI veka, koji je započeo digitalnom tehnološkom revolucijom, obeležila je, prema mišljenjima nekih autora, možda, jedna od najdubljih kriza humanističkih nauka u savremenoj istoriji. Za neke istraživače savremenih društvenih promena, intenzitet te krize naglašen je sasvim dovoljno već u samoj sintagmi "kriza humanistike", dok drugi nastoje da se u svom kritičkom razumevanju ovog problema postave na sofisticiraniji i diferenciraniji način. Pre svega, učesnici rasprave o "krizi humanistike", smatraju da se u razumevanju ne samo sam po sebi znači krizu filozofije i u isti mah krizu svih novovekovnih nauka, što je za Huserla bilo istoznačno sa sve većom i izrazitijom krizom evropskog ljudstva i njegovog kulturnog života, čitave njegove egzistencije. To je tačka na kojoj filozofi, ukoliko svoj poziv uzimaju ozbiljno, moraju preuzeti odgovornost. Huserl kaže: "Mi smo ... u našem filozofiranju funkcioneri čovečanstva ... nosi istovremeno u sebi odgovornost za istinsko bivstvovanje čovečanstva, koje postoji samo kao bivstvovanje usmereno na telos i, ako uopšte, može se ostvariti samo pomoću filozofije – pomoću nas ako smo ozbiljni filozofi." Basta (1992), str. 206 – 207.

⁴ Kučinar (2015), str. 25.

⁵ Isto, str. 25 – 26.

geneze, već i glavnih aspekata ovog problema moraju istaći dva međusobno povezana pitanja: 1. na šta se izraz kriza humanistike danas tačno odnosi, i 2. koliko puta smo u istoriji moderne i savremene intelektualne kulture zapravo već ukazivali na krizu humanistike?

Jedan od brojnih odgovora na ova pitanja glasi da kriza humanistike ne traje tek poslednju deceniju XXI veka, pa čak ni čitav 20. vek⁶, već bi se moglo, sasvim osnovano, reći, da ona seže mnogo dublje, tačnije do samih početaka refleksije o humanistici. U tom duhu, neki autori, poput Džefri Golt Harfama (Harpham), direktora Nacionalnog centra za društvene nauke u Severnoj Karolini, pišu: "Čini se da još od vremena Hindenburga profesori uzvikuju: 'Oh, te društvene nauke!'"⁷

Neki istraživači, koji se bave razmatranjem sproveda u i oko savremenih humanističkih disciplina smatraju da je odgovor na prvo pitanje mnogo jednostavniji, ali, po njihovom mišljenju, bili bismo znatno bliže istini ako bismo rekli da se, zapravo ona međusobno pretpostavljaju. Treba odmah istaći, da se prvo pitanje odnosi pre svega na globalnu ekonomsku krizu naše savremenosti, tj. na već svima dobro poznata notorna drastična smanjenja budžeta za nauku savremenih država.

Oštro smanjivanje budžeta za naučna istraživanja u humanističkim naukama, nekoliko poslednjih decenija, poprma razmere neumoljivog globalnog trenda koji je sasvim vidljiv ne samo u poslovično pragmatičnim SAD, već i kod tehnoloških giganta kao što su Japan i u zemaljama EU poput Nemačke i Francuske, koje su do juče bile pravi mali rajevi humanističke univerzitetske kulture. Prema nekim relevantnim istraživanjima, za visokoškolsko obrazovanje se globalno i unisono, kao da je o tome postignut planski i sasvim reflektovan konsenzus na svetskom nivou, prednost daje obrazovanju u disciplinama od neposredne praktične upotrebljivosti znanja na tržištu rada u uslovima savremenog neoliberalizma. Za uglednog slovenačkog sociologa Rastka Močnika, koji se bavi istraživanjem visokog obrazovanja u postkapitalizmu, "suton univerziteta je evropski, ako ne i svjetski proces."

⁶ Među istraživačima ne postoji slaganje o genezi krize humanistike. Tako, na primer, Džefri Golt Harfam, direktor Nacionalnog centra za društvene nauke u Severnoj Karolini, ističe, „kako malo pripadnika ovih nauka razmišlja o značaju društvenih nauka.“ Harfam (2005), str. 4. Po njegovom mišljenju, kritička refleksija bi pomogla istraživačima društvenih fenomena da bolje razumeju „vlastite aktuelne i potencijalne doprinose znanju u celini pa čak i kulturi uopšte. Drugim rečima, bili bi sposobniji da na kritički način reflektuju jednu od najtrajnijih dilema u visokom obrazovanju – večitu krizu u društvenim naukama.“ Harfam (2005), str. 4.

⁷ Isto, str. 4.

Objašnjenje debakla univerzitetskog humanističkog obrazovanja Močnik vidi u prodoru kapitala na univerzitet, odnosno u "investicijama kapitala u proizvodnju znanja" zbog čega je, po mišljenju ovog autora, i "sama produkcija znanja postala (je) produkcija vrijednosti, a to znači, produkcija viška vrijednosti i proizvodnja za tržište..." To je glavni razlog zbog čega je, po Močnikovom mišljenju, na univerzitetima došlo do "masovnog napuštanja teorije i regresije (nauke) u ideologiju." Močnik ističe da tim procesom "rukovode nacionalne vlade, ali one djeluju u korist transnacionalnog kapitala i time pogotovo žele da sačuvaju dobro načetu (...) ideološku hegemoniju evroatlanskog basena."⁸

Odgovor na drugo pitanje, koje smo postavili na početku ovog razmatranja, istovremeno nam otkriva nove činjenice koje bacaju dodatno svjetlo na prvo pitanje: o krizi humanistike raspravlja se zapravo samo u polju humanistike, i to praktično otkad postoji sama humanistika. Pri tom treba odmah reći da rasprava o krizi humanistike, bez obzira na specifičnost različitih epohalnih društvenih i kulturnih prilika, počiva na istorijski konstantnom motivu koji se tiče sukoba između utilitarnog i samosvrhovitog, heterogenog i autonomnog načela, između obrazovanja za profesiju i obrazovanja koje ima za cilj znanje radi znanja.

Ako bismo pokušali da u kratkim crtama rekapituliramo naše polazne teze o karakteru krize humanističkih nauka danas, mogli bismo reći da motiv krize predstavlja ključnu figuru metadiskursa humanistike o humanistici, drugim rečima: retorika krize postala je jedna od njenih najstabilnijih konstanti.⁹

Međutim, neki istraživači smatraju da u najnovijoj epizodi te dugotrajne i kontinuirane rasprave o krizi humanistike postoje i neki novi momenti koji se tiču različitih oblika teorijske i ideološke polarizacije u samom krugu humanističke naučne zajednice oko različitih odgovora na tzv. realne probleme, dok se termin isključivo odnosi na spoljašnje uslove institucionalne krize oko humanistike, na uslove reprodukcije humanističkih disciplina poput književnih, kulturno istorijskih studija i filozofije. Neke istaknute autorke i

⁸ Močnik (2019), str. XIV; Up. Borojev (2008), str. 98.

⁹ „No, o krizi u društvenim naukama se govori već toliko dugo da je postala sastavni deo načina na koji humanisti razumevaju sebe i svoje delo. Kriza, nekada smatrana za otežavajući činilac, postala je način života. Šta bi danas društvene nauke bez te krize? Predavači društvenih nauka su se toliko navikli na razgovor o krizi da su mnogi od njih zadovoljni što je uopšte imaju, umesto bilo kakvog drugog obrazloženja. Štaviše, ponekad se čini da kriza jeste (jedino) obrazloženje ...“ Harfam (2005), str. 4. ; Up. Kozelek (1997), str. 52.

autori, temeljni poznavaooci ovog problema, poput Marte Nusbaum ukazuju na to da se kriza zapravo sastoji u samoj poziciji humanistike, koja lebdi "između nauke i umetnosti"¹⁰ te posebno u načinu i orijentaciji samorazumevanja humanističkih disciplina poput književnih, kulturno istorijskih studija i filozofije te posebno kad je reč o načinu i orijentaciji samorazumevanja humanističkih disciplina i strategija njihovog načina samoopravdanja u širem društvenom i političkom kontekstu.

Naime, dok akteri ove rasprave na jednoj strani još uvek insistiraju na principima koji se ne mogu podvesti pod pragmatičke principe koji karakterišu ideju obrazovanja za profesionalne karijere u diskusiji su uključeni i argumenti koji ne favorizuju samo pragmatičku vrednost humanistike za demokratsko društvo¹¹ kao takvo nego ukazuju i na unutrašnju povezanost humanističkih sadržaja s procedurama njihovog usvajanja i savremenim standardima univerzitetskog rada poput "informatičke pismenosti", ali i uvažavanja nekih najosnovnijih društvenih pitanja koja se tiču "individualne, društvene i ekološke moralnosti."¹² Sve te procedure podrazumevaju demokratsko načelo široke dostupnosti građe i sudelovanja u reflektivnoj i kritičkoj produkciji znanja, koje se uglavnom, zbog korupcije koja vlada u visokim krugovima akademske zajednice, krši i ne poštuje.

Zastupnici ove škole mišljenja, smatraju da tzv. kriza humanistike predstavlja zapravo ime za konsenzus, izričit ili prećutan, među samim akterima humanističkih disciplina o tome da je kriza humanistike zapravo diskurs same humanistike o vlastitom položaju kako u naučnom polju tako i u društvenom i političkom polju. Po mišljenju ovih autora, taj se konsenzus ne tiče samo spoljašnjih okolnosti institucionalne reprodukcije humanističkih disciplina u akademskom pogonu, nastavnom i istraživačkom, niti pak samo brige oko tržišne orijentacije studijskih programa za profesionalne karijere na tržištu rada.

Prema nekim tumačima savremene krize humanističkih nauka, položaj humanistike u suštinskom smislu zavisi mnogo i od samog samorazumevanja humanistike, odnosno, od toga kako se njeno vlastito samorazumevanje manifestuje kroz metodološku autorefleksiju, autokritiku i konceptualno samoobnavljanje. Međutim, čini se, da upravo ta unutrašnja tačka predstavlja još jedan, možda, čak, ključni momenat krize u globalnom diskursu humanistike.

¹⁰ Up. Nusbaum (2012), str. 352.

¹¹ Isto, str. 354.

¹² D'Ambrozio (2008), str. 120.

Sagledavajući problem krize humanističkih nauka iz perspektive potreba i razvoja savremenog demokratskog društva Marta Nusbaum ukazuje na vladajući globalni trend koji čini koncepcija obrazovanja koja se isključivo oslanja na teoriju ekonomskog rasta¹³. Ovaj problem autorka razmatra na primeru obrazovne politike SAD i Indije dve najveće svetske demokratije. Nusbaum podseća da obe države imaju veoma razvijenu pedagošku i obrazovnu tradiciju koju su u SAD razvili istaknuti filozofi i pedagozi Djuj¹⁴ (Dewey), i koja ne baštini samo tradiciju američkog, već i evropskog obrazovanja čiji su predstavnici Ruso (Rousseau), Pestaloci (Pestaloci), Herbart (Herbart), Frobel (Fröbel), Montesori (Montessori) i dr., a u Indiji Tagora (Tagore). Pristupajući problemu humanističkih nauka na kritički način, autorka pokazuje da bez obzira koliko je za svaku nacionalnu ekonomiju važan ekonomski rast on sam po sebi ne garantuje suštinski veći kvalitet života svih građana jedne zemlje koji se pre svega ogleda u zaštiti zdravlja, kvalitetnom obrazovanju i očuvanju zdrave životne sredine. Stoga se Nusbaum u svojim radovima zalaže za alternativnu koncepciji ekonomskog rasta u vidu paradigme "ljudskog razvoja."¹⁵ Prednost tog modela u odnosu na danas dominantnu i po svojim negativnim učincima na polju kritičke nauke o društvu, paradigmu "ekonomskog rasta", jeste u tome što ona prepoznaje pojedinca kao posednika neotuđivog ljudskog dostojanstva koje moraju poštovati svi zakoni i institucije."¹⁶

Prema autorkinom mišljenju model "ljudskog razvoja"¹⁷ posvećen je demokratiji¹⁸ kao jednom od ključnih elemenata dostojanstvenog ljudskog života upravo to da imamo pravo glasa u odlučivanju o merama koje će upravljati našim životima. Stoga Nusbaum smatra da će svakom pojedincu najviše odgovarati ona vrsta demokratije u kojoj značajnu ulogu igraju fundamentalna prava koja se ljudima ne mogu oduzeti nekim većinskim hirom – dakle, najviše će mu odgovarati snažna garancija za političku slobodu;

¹³ „Stoga je još čudnije što su ljudi na čelu institucija zaduženi za obrazovanje u obe nacije (Indija i SAD, prim. M.L.) i dalje ponašaju kao da je jedini cilj obrazovanja ekonomski rast.“ Nusbaum (2012), str. 357.

¹⁴ Isto, (2012), str. 358.

¹⁵ Isto, (2012), str. 362.

¹⁶ Isto, (2012), str. 362.

¹⁷ Isto, (2012), str. 363.

¹⁸ „Borba za demokratiju je i politički obrazovni zadatak. (...) Duga tradicija se proteže od Tomasa Džefersona do Čarlsa Rajta Milsa, i ona veliča značaj obrazovanja kao suštinskog za demokratski javni život. Ovo zaveštanje javnog diskursa kao da je izble-delo, kako američki univerziteti iznova stvaraju same sebe popuštajući pred zahtevima pijace.“ Žiru (2008), str. 111.

sloboda govora, udruživanja, i praktikovanja religije, i fundamentalna prava u drugim oblastima, poput obrazovanja i zdravstva.

Kao što vidimo, savremnu krizu humanistike predstavlja ustvari oštra polemika o konceptualnim, metadisciplinarnim sukobima unutar same humanistike, koje neki njeni akteri s pravom nazivaju i "ideološkim ratovima" koji su odgovorni bar delimično za sadašnje srozavanje popularnosti humanističkih studija među mladim naraštajima: koji sve više traže utočište u obrazovanju za posao, a sve manje za "vaspitanje za život". Nove generacije navodno daju alibi upravama univerziteta i kreatorima obrazovnih politika da podstiču tzv. realnu ili ekonomsku krizu institucionalne i infrastrukture humanistike.

Na osnovu prethodnog razmatranja možemo konstatovati da se upravo u tim sporovima oko samog pojma humanistike jasno pokazuje veza između spoljašnjeg i unutrašnjeg aspekta njene krize. Stoga, upravo momenat vlastite krivice humanistike za navedeno usitnjavanje, destabilizaciju i rastakanje vlastitog polja kroz "ideološke ratove" možemo i moramo vrednovati kao najvažniji, odnosno suštinski deo posla, koji imamo u vidu kada govorimo o humanističkim naukama. Diskusije koje često proglašavamo zabrinjavajućom krizom mogu biti i znak važnih inovacija i promena. Ne smemo smetnuti s uma da suprotstavljanje vrednosti znanja radi samog znanja i pragmatične vrednosti i upotrebljivosti humanističkih studija leži u njima samima.

Kolegiji koji stavljaju naglasak na kritičke teorije i metodologiju discipline predstavljaju ono najbolje što imamo za proučavanje kritičkog mišljenja i za osposobljavanje studenata da misle etički o društvenoj pravdi. Stoga se gotovo svi slažu da je od ključne važnosti za svaku koncepciju humanističkog vaspitanja sadržan u njihovom kritičkom potencijalu bez koga nije moguća izgradnja pravednog, slobodnog i humanog društva. Kolegiji o savremenoj kritičkoj teoriji društva osposobljavaju studente da uče da misle strogo, detaljno i skeptički, da istražuju temeljne pretpostavke i za stanovišta koja drugi zauzimaju šire istorijske i ideološke okvire u kojima se prikazuje znanje i grade argumenti te da razviju svoj vlastiti kritički pogled na stavove s kojima se suočavaju. Teorije se tiču načina na koji treba preispitati uvrežene pretpostavke i istraživati i same temelje i ukazati na nedostatak temelja, oblikujući stavove o vrednostima, značenju i istini: postavlja se pitanje – da li nešto može biti vrednije od toga?

Nešto slično ovom problemu o krizi humanistike, desilo se i u raspravama o krizi epistemologije, sedamdesetih godina prošlog veka, koje su nakon pojave knjige Ričarda Rortija *Filozofija i ogledalo prirode* (1979)

potresle sam filozofski ideal istinite spoznaje o svetu i čitavu zgradu filozofije nauci otvorile širom vrata načelu "održavanja konverzacije" te proglasile stvaranje u istinskom smislu neutralnih diskursa ciljem filozofije, u zajednici epistemologa iskristalisao se stav da je s velikom pompom proglašena smrt epistemologije, a zapravo radilo se o krizi jednog diskursa, ili još preciznije, o jednom tipu epistemologije na koji se suvislo može odgovoriti samo s još više epistemologije.

S obzirom na sličnost konteksta koji karakteriše i problem krize savremene humanistike, čini se, da možemo pokušati primeniti istu devizu na širem planu govora o krizi humanistike koji se isto onoliko hrani vlastitom retorikom krize koliko tu krizu proizvode neoliberalne politike obrazovanja. Na osnovu svega rečenog sledi da jedino kritika, refleksija i novo istraživanje mogu ukazati na nedostatke prethodnih istraživanja. Humanističke kao i prirodne nauke nemaju, još od Kantove Kritike čistog uma nikakva druga sredstva za autokorekciju osim skepticizma i kritike – upravo ništa drugo osim autokorekcije. Istorija skepticizma i njegova uloga u konstituisanju teorije saznanja govori protiv toga da je epistemologija kao diskurs o istinskoj spoznaji samo skup prividnih i lažnih problema.

Odnosno, obrnuto, istorija nauke i filozofije podjednako svedoče o tome da su procesi ponovnog formulisanja i izoštavanja problema kao i pročišćavanje pojmovnika jedini put i ujedno jedino svedočanstvo o napredovanju ljudskog mišljenja¹⁹. Neko je jednom prilikom, imajući u vidu prirodne nauke, rekao da je mrtva samo ona disciplina u kojoj su prestali nastajati problemi. Ta tvrdnja ne vredi danas ništa manje za humanističke discipline²⁰ nego što oduvek već vredi za prirodne nauke.

¹⁹ Osvrćući se na stanje krize društvenih nauka i pokušavajući da pronađe izlaz iz nje Bent Flivbjerg u svojoj knjizi *Šta mogu društvene nauke*, iznosi jedan veoma zanimljiv stav koji vredi navesti u ekstenzivnijem obliku: „Dans su društvene nauke zarobljene u borbi koju ne mogu dobiti, zato što su prihatile uslove koji su samoporažavajući. Videćemo da su društvene nauke u svojoj *fronetičkoj* ulozi najjače tamo gde su prirodne nauke najslabije: isto kao što društvene nauke nisu mnogo doprinele objašnjavajućoj i predviđajućoj teoriji, ni prirodne nauke nisu doprinele refleksivnoj analizi i raspravi o vrednostima i interesima, što je preduslov za prosvetljen politički, ekonomski i kulturni razvoj u bilo kom društvu i što je u samom jezgru fronesisa. To bi takođe trebalo da bude jezgro društvene nauke ukoliko želimo da prevaziđemo sadašnje mučno stanje ratova nauke.“ Flivbjerg (2012), str. 18.

²⁰ Stoga je ne samo razložno, već i veoma podsticajno Harfamovo razumevanje aktuelne „krize“ humanističkih nauka za koju ovaj autor kaže da ona „nije pretnja ili katastrofa, nego preterano dramatično opisivanje stalnog svojstva društvenih nauka, koje bi humanisti trebalo ne samo da prihvate, nego i da svim sredstvima podstiču.“ Harfam (2005), str. 11.

THE PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF THE CONTEMPORARY CONTEXT OF CRISIS OF THE HUMANITIES AND NATURAL SCIENCES

Abstract

This paper shows the crucial elements and causes of the contemporary crisis of the natural sciences and humanities from the philosophical standpoint. The aim of the consideration is to show more precisely the most important aspects of the contemporary epochal context in which the issue of the relation of the natural, social sciences and humanities is actualized. The author discusses in his analysis the shifts in the understanding of the very concept of crisis which is reflected in the field of philosophy, social sciences and economics which was brought about by the series of epochal revolutionary changes in the natural sciences and humanities. The author offers in the conclusion several possible models of the solution of the present crisis.

Key words: philosophy, context, crisis, humanities, social sciences, economic

LITERATURA

Barbls. N. (2008), "Podučavanje i tragičan smisao obrazovanja", Zenit, br. 8, 99 – 108.

Basta, D. (1992), "Philosophia i njegov osnivač Artur Libert", Filozofski godišnjak, br. 5, 206 – 207.

Bleker, D. (2008), "Obrazovanje kao normativna dimenzija filofske hermeneutike", Zenit, br. 8, 88- 95.

Borkenau, F. (2013), "Prirodno pravo i društveni ugovor" u Danilo N. Basta (ur.) (2013), Kroz prozorsko okno prevođenja – sakupljeni prevodi (1974 – 2013), Dosije studio, Beograd, str. 98 – 131.

Borojev, J. (2008), "Kako organizovati obrazovanje u Rusiji – virtuelna diskusija", Zenit, br. 8, 96 – 98.

D'Ambrozio, U. (2008), Univerzitet i transdisciplinarnost – uloga univerziteta u modernom društvu", Zenit, br. 8, 118 – 126.

Epštajn, M. (2008), "Dijaloško saznanje i sudbina univerziteta", *Zenit*, br. 8, 116 – 117.

Flivbjerg, B. (2012), *Šta mogu društvene nauke?*, Službeni glasnik, Beograd.

Harfam, Dž.G. (2005), "Ispod i iza 'krize u društvenim naukama'", *Zlatna greda*, br. 47, 4-11.

Kozelek, R. (1997), *Kritika i kriza*, Plato, Beograd.

Kučinar, Z. (2007), "Beleška o Huserlovoj poslanici", *Srpski književni list*, br. 55, str. 6.

Kučinar, Z. (2015), *Artur Libert – život i dela*, Dosije studio, Beograd.

Libert, A. (2015), "Filozofija u međunarodnom duhovnom životu", u Z. Kučinar, *Artur Libert – život i delo*, Dosije, Beograd, str. 143 – 150.

Libert, A. (2015), "Suština slobode i njen značaj za duhovno stvaralaštvo", u Z. Kučinar, Z. (2015), *Artur Libert – život i dela*, Dosije, Beograd, str. 160 – 165.

Mihalski, K. (1987), *O krizi*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad.

Močnik, R. (2019), "Kuda vodi prodor kapitala u obrazovanje", *Danas*, subota/nedelja, 19-20. oktobar, str. 14 – 15.

Nusbaum, M. (2012), "Ne za profit: zašto je demokratiji potrebna humanistika?" *Reč*, br. 82/28, str. 349 – 363.

Žiru, A. (2008), "Korporativni rat protiv visokog obrazovanja", *Zenit*, br. 8, 109 – 117.